

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Kannasoja, Sirpa; Ruonakangas, Santra

Title: Yhteenveto : sosiaalityöntekijät rakenteellisen sosiaalityön toimijoina

Year: 2023

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittajat 2023

Rights: CC BY 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Please cite the original version:

Kannasoja, S., & Ruonakangas, S. (2023). Yhteenveto : sosiaalityöntekijät rakenteellisen sosiaalityön toimijoina. In K. Närhi, S. Kannasoja, T. Kokkonen, N. Rantamäki, & S. Ruonakangas (Eds.), *Rakenteellisen sosiaalityön tila ja tulevaisuus Suomessa* (pp. 153-173). Jyväskylän yliopisto. Sophi, 154. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9712-0>

9.

Yhteenveto: sosiaalityöntekijät rakenteellisen sosiaalityön toimijoina

Sirpa Kannasoja & Santra Ruonakangas

Tämän luvun tarkoituksen on muodostaa synteesiä kyselyaineiston tuloksista sekä tulkita tuloksia suhteessa aikaisempaan tutkimustietoon (ks. luvut 4–8 tässä teoksessa). Aluksi tarkastellaan rakenteellisen sosiaalityön toteutumista suhteessa sosiaalisiin rakenteisiin, sitten sen toteutumisen mahdollistumista, esteitä ja kehittämistä. Lopuksi pohditaan tutkimuksen rajoitteita, jotta lukija voi arvioida tulosten luotettavuutta ja yleistettävyyttä.

9.1 Rakenteellisen sosiaalityön toteutuminen rakenteissa

Tutkimustulosten perusteella voidaan todeta, että sosiaalityöntekijöiden keskuudessa on valtava potentiaali rakenteellisen sosiaalityön tekemiselle ja kehittämiselle (ks. myös Nilsen 2016, 43–49). Tulokset rakenteellisen sosiaalityön toteutumisesta eivät kuitenkaan vastaa sosiaalityönte-

kijöiden rakenteellista sosiaalityötä kohtaan kokemaa kiinnostusta (ks. myös Simola 2018). Tulokset osoittavat, että rakenteellinen sosiaalityö ei kokonaisuudessaan ole vahva osa sosiaalityöntekijöiden jokapäiväistä työtä. Niin tietotyön, inklusiotyön, strategiatyön, mutta erityisesti oikeudenmukaisuustyön (ks. Pohjola 2011) osalta rakenteellista sosiaalityötä tehdään pääosin vain silloin tällöin, harvoin tai hyvin vähäisissä määrin. Rakenteellisen sosiaalityön yksittäisiä tehtäväalueita tarkasteltaessa havaittiin, että ainoastaan inklusiotyöhön sisältyvä tietoisuustyö ja valtaistamistyö sekä strategiatyöhön sisältyvä reformityö näyttäytyivät vahvimmin toteutuvina rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueina, niitäkin sosiaalityöntekijät toteuttivat kuitenkin vain melko usein.

Voidaankin todeta, että sosiaalityöntekijät toteuttavat rakenteellista sosiaalityötä vahvimmin sosiaalisten suhteiden tasolla tapahtuvassa asiakaskohtaisessa työssä (ks. Mullaly 2007). Tämä tapahtuu esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden pyrkiessä paljastamaan asiakkaille heidän elinolosuhteidensa sosiaalisia ja rakenteellisia yhteyksiä (unmasking structures, ks. Carniol, 1992). Näin myös yksilökohtainen asiakastyö määrittyy osaksi rakenteellista sosiaalityötä. On tärkeä huomata, että vaikka asiakkaiden tietoisuuden lisäämisen avulla on mahdollista purkaa yksilöiden toimintakyvyn kannalta haitallisia ajatusmalleja (ks. Mullaly & Dupré 2019, 303–309), sen avulla ei ole mahdollista purkaa niitä tosiasiallisia rakenteellisia juurisyitä, jotka aiheuttavat yksilötason sosiaalisia ongelmia (ks. Moreau 1979; Carniol 1992). Rakenteiden paljastamisen lisäksi sosiaalityöntekijät puolustavat asiakkaiden oikeuksien toteutumista (defence, ks. Carniol, 1992; ks. myös Pohjola 2011) sekä tarjoavat tietoa kollektiivista tietoisuutta vahvistavasta vertaistoiminnasta tai osallisuutta tukevasta yhdistystoiminnasta (collective consciousness, ks. Carniol 1992).

Asiakaskohtaisen valtaistamisen lisäksi tutkimukseen osallistuneet sosiaalityöntekijät pyrkivät vahvistamaan alueen asukkaiden osallisuutta muokkaamalla vallitsevaa asenneilmapiiriä eri väestöryhmille solidaarisemmaksi. Vaikka sosiaalityöntekijät tekevät jonkin verran palvelujärjestelmän toimivuuteen liittyvää kehittämistyötä asiakkaiden ja yhteistyöverkojen kanssa, sosiaalityöntekijät eivät juurikaan tee yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen tai poliittiseen muutokseen (political change, ks. Carniol, 1992, Pohjola 2011) suuntautuvaa työtä, eten-

kään yhteistyössä kansalaistoimijoiden, kuten kokemusasiantuntijoiden, asiakasneuvostojen tai kansalaisjärjestöjen kanssa. Kuten Moreau (1979) ja Carniol (1992) ilmaisevat, vaikuttamisen tulisi tapahtua ensisijaisesti suhteessa primäärisiin rakenteisiin eli esimerkiksi rasismiin ja kapitalismiin ja vasta toissijaisesti sekundäärisiin rakenteisiin, kuten mediaan ja byrokratiaan: ensisijaisilla rakenteilla ajatellaan olevan merkittävämpi vaikutus toissijaisiin rakenteisiin kuin päinvastoin.

Sosiaalisissa suhteissa toteutettavan rakenteellisen sosiaalityön lisäksi tutkimukseen osallistuneet sosiaalityöntekijät toteuttavat rakenteellista sosiaalityötä jonkin verran instituutioiden tasolla (ks. Mullaly 2007) tehdessään reformityötä (ks. Pohjola 2011) eli kehittäessään oman työyhteisönsä, sosiaalityön eri tehtäväalueiden välisen yhteistyön sekä monialaisten ja monitoimijaisten verkostojen toimintakäytäntöjä. Vaikka työyhteisöjen, sosiaalityön tehtäväalueiden ja monitoimijaisten verkostojen toimintakäytäntöjen kehittäminen näyttää selkeästi olevan keskeinen osa etenkin johtavien sosiaalityöntekijöiden työtä, sosiaalityöntekijät eivät osallistu palvelujärjestelmätasoiseen kehittämiseen eivätkä poliittiseen muutokseen (policy/politics, ks. Kokkonen, luku 3.2 tässä teoksessa) pyrkivään yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. (Ks. myös Ruonakangas 2021.) Ideologiatasoon eli ideologioihin, arvoihin ja uskomusjärjestelmiin suuntautuvaa rakenteellista sosiaalityötä sosiaalityöntekijät eivät tee juuri lainkaan. Esimerkiksi suurelle yleisölle kohdistettua julkisuustyötä sekä vapaa-ajalla toteutettavaa sosiaalityön arvopohjan mukaista kansalaistoimintaa sosiaalityöntekijät tekevät hyvin vähän, jos lainkaan (ks. myös Poikselkä 2019, 56).

Tieto – sen saaminen, tuottaminen, hyödyntäminen ja sen avulla vaikuttaminen – on sosiaaliseen ja yhteiskunnalliseen muutokseen pyrkivän rakenteellisen sosiaalityön edellytys (ks. Pohjola 2011). Silti tietotyö ei näyttäydy keskeisenä osana sosiaalityöntekijöiden työtä (vrt. Rajala 2022; Roitto 2020; Heinonen 2016). Vaikka sosiaalityöntekijät kirjaavat asiakastietojärjestelmään asiakkaisiinsa liittyvää yksilökohtaista tietoa, tulosten mukaan he eivät juurikaan tuota analysoitua rakenteellista tietoa: yli puolet sosiaalityöntekijöistä ei tuottanut lainkaan analysoitua tietoa tai tuottivat sitä ainoastaan silloin tällöin. Tarkasteltaessa tiedon saamista ja välittämistä sosiaalityöntekijöiden ja monitoimijaisten verkostojen välissä, huomataan, että sosiaalityöntekijät saavat eniten

tietoa asiakkaiden ja kansalaisten hyvinvoinnista sekä sitä mahdollistavista ja estävistä tekijöistä suoraan asiakkailta ja asiakkaiden asioissa toimivilta yhteistyöverkostoilta. Organisaation johdolta sekä kansalaistojen toimijoilta, joihin kansalaisjärjestöt ja poliittiset päättäjätkin lukeutuvat, sosiaalityöntekijät saavat tietoa harvemmin. Tuottamaansa tietoa sosiaalityöntekijät välittävät eniten organisaation johdolle sekä asiakkaille ja yhteistyöverkostoille, sen sijaan kansalaisjärjestöille ja poliittisille päättöksentekijöille sosiaalityöntekijät eivät välitä tietoa juuri lainkaan (ks. myös Nilsen 2016, 67).

Tutkimustulosten perusteella voidaan päätellä, että sosiaalityön kaksoissidoksen mukainen yhteiskunnallinen tehtävä (ks. Carniol 1992, 1–18; Mullaly 2007, 245; Pohjola 2011, 207) kohdentuu tällä hetkellä lähes yksinomaan yksilöiden ja ryhmien kanssa tehtävään valtaistamistyöhön, eikä niinkään ennaltaehkäisevästi hyvinvointia, sosiaalista tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta mahdollistaviin yhteiskunnan ja instituutioiden rakenteisiin (ks. myös Ruonakangas 2021). Sosiaalityön kaksoissidoksen mukainen yhteiskunnallinen tehtävä ja rakenteellisen sosiaalityön mission mukainen systeeminen muutos edellyttävät sosiaalityöltä jatkossa nykyistä huomattavasti vahvempaa työskentelyn kohdistamista kaikkiin yhteiskunnallisiin ja instituutionaalisiin rakenteisiin (ks. Mullaly 2007; Mullaly & Dupré 2019), jotka tukevat kansalaisten hyvinvointia, sosiaalista oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa.

9.2 Rakenteellisen sosiaalityön mahdollistuminen toimintaympäristöissään

Tässä alaluvussa tulkitsemme aiemmin esitettyjä tuloksia rakenteellisen sosiaalityön eri tehtäväalueiden toteutumisen (ks. luku 5 tässä teoksessa, kuviot 1–4) ja tehtäväalueiden toteutumisesta selittävien tekijöiden osalta (ks. luku 6 tässä teoksessa, taulukot 1–4 sekä liite 2). Nostamme esiin mahdollisia selitysmalleja, joiden kautta hahmottuu rakenteellisen sosiaalityön laajempi kehys eli se, millaisissa toimintaympäristöissä ja olosuhteissa rakenteellisella sosiaalityöllä on hyvät mahdollisuudet päästä toteutumaan ja kehittymään potentiaaliinsa. On hyvä muistaa, että tulkinnoissa ei ole kyse kausaalisista tuloksista, vaan yhteyksiä pohtivista tulkinnoista.

Tietotyö

Sosiaalityöntekijät saavat tietoa asiakkaiden ja kansalaisten hyvinvoinnista sekä sitä mahdollistavista ja estävistä tekijöistä monilta eri tahoilta. Ne sosiaalityöntekijät, joilla on vahva käsitys rakenteellisen sosiaalityön käytännöstä, ovat kiinnostuneita rakenteellisen sosiaalityön sisällöistä, kokevat saavansa työyhteisöltään tukea rakenteellisen sosiaalityön toteuttamiseen ja joilla on riittävästi päätösvaltaa oman työnsä sisältöihin ja aikatauluttamiseen, toimivat säännöllisesti asiakastyöhön liittyvissä monitoimijaisissa yhteistyöverkostoissa ja tekevät myös yhteistyötä kansalaistoimijoiden, valvontaviranomaisten, korkeakoulujen ja osamiskeskusten kanssa.

Sosiaalityöntekijät tuottavat saamansa tiedon pohjalta useammin *asiakkaaseen ja palvelujärjestelmään* kuin *yhteiskuntarakenteisiin* liittyvää tietoa. Eri tahoilta ja lähteistä saatu tieto voi kuitenkin yhdessä erilaisen työn sisältöihin ja toteutukseen liittyvien odotusten kanssa tuottaa sosiaalityöntekijöille tunteen, että he joutuvat työskentelemään ristiriidassa ammattieettisten arvojensa kanssa. Jos sosiaalityöntekijän kokemiin ammattieettisiin ristiriitoihin yhdistyy henkilökohtainen kiinnostus yhteiskunnallista vaikuttamista kohtaan ja se, että työntekijä osaa hyödyntää sosiaalityön professionaalista asiantuntija-asemaansa sosiaalisten näkökulmien esiin tuomisessa, se kannustaa työntekijää myös tuottamaan tietoa erilaisista rakenteellisista tekijöistä, kuten esimerkiksi asiakaspäätösten tai poliittisen päätöksenteon epäoikeudenmukaisuutta aiheuttavista seurauksista.

Sen sijaan asiakkaan tarpeisiin ja palvelujärjestelmään liittyvän tiedon tuottamiseen sisältyy erilainen tietoon ja osaamiseen liittyvä prosessi. Jos työntekijä osaa saamansa tiedon avulla tarkastella kriittisesti olemassa olevia toimintakäytäntöjä ja järjestelmää sekä rohkenee haastaa niitä yhdistämällä ja hyödyntämällä teorioita ja tutkimustietoa käytännön työhön, hän myös todennäköisesti tuottaa asiakkaaseen ja palvelujärjestelmään kiinnittyvää tietoa.

On olennaista, että sosiaalityöntekijöiden saama ja tuottama tieto ei jää vain heidän itsensä haltuun, vaan että *tietoa välitetään* myös eteenpäin. On oletettavaa, että nimenomaan työtehtävistään ja roolistaan johtuen johtavassa asemassa työskentelevät sosiaalityöntekijät välittävät eri

tahoilta, erityisesti kansalaistoimijoilta, yhteistyöverkostoilta ja asiantuntijoilta saamaansa tietoa sekä tuottamaansa yhteiskuntarakenteisiin kiinnittyvää tietoa eteenpäin useammin kuin asiakastyössä työskentelevät sosiaalityöntekijät (ks. Nilsen 2016, 64). Myös se, mitä vahvempi käsitys sosiaalityöntekijällä itsellään on rakenteellisen sosiaalityön käytännön toteutuksesta, näyttää tukevan rakenteellisen sosiaalityön tiedon välittämistä. Tulokset kertovat siitä, että tietotyötä tekevät sosiaalityöntekijät, joilla on halua tehdä yhteiskunnallista muutostyötä asiakkaiden ja kuntalaisten hyvinvoinnin edistämiseksi. He myös tunnistavat tietotyön merkityksen rakenteellisen sosiaalityön tavoitteiden saavuttamiseksi.

Inklusiotyö

Inklusiotyöhön sisältyvää *tietoisuustyötä* toteuttavat ne asiakastyötä tekevät sosiaalityöntekijät, jotka saavat tukea työyhteisöltään ja tietoa yhteistyöverkostoiltaan ja jotka tarkastelevat kriittisesti olemassa olevia toimintakäytäntöjä ja järjestelmiä, haastavat niitä sekä yhdistävät ihmisten elämäntilanteita yhteiskunnallisten rakenteiden tasolle ja tämän osaamisen kautta tuottavat asiakkaaseen ja palvelujärjestelmän toimintaan liittyvää tietoa. Tällöin he keskustelun ja tiedottamisen avulla vahvistavat asiakkaiden tietoisuutta heidän elämäntilanteiden rakenteellisista syistä ja tarjoavat tietoa erilaisista osallistumisen mahdollisuuksista, kuten vertaistuesta ja osallisuutta tukevasta yhdistystoiminnasta.

Myös *valtaistamistyö* inklusiotyön osana näyttää toteutuvan sosiaalityöntekijöiden työssä kohtalaisen vahvasti. Sen sijaan *osallistavaa kehittämistyötä* sosiaalityöntekijät tekevät keskimäärin vain silloin tällöin. Osallistavan kehittämistyön ja valtaistamistyön taustalla näyttää olevan samankaltaisia mahdollistavia tekijöitä. Ne sosiaalityöntekijät, jotka tuottavat tietoa ajankohtaisista sosiaalista ilmiöistä ja rakenteellisista tekijöistä, kuten esimerkiksi asiakaspäätösten tai poliittisen päätöksenteon seurauksista ja joilla on kykyä tarkastella olemassa olevia toimintakäytäntöjä ja järjestelmiä kriittisesti sekä rohkeutta haastaa niitä, hyödyntävät yhteiskuntatieteellistä osaamistaan valtaistamistyöhön. Kun edellisten valtaistamistyötä mahdollistavien tekijöiden lisäksi sosiaalityöntekijä työskentelee johtavassa asemassa ja saa tietoa yhteistyöver-

kostolta ja hänellä on riittävästi autonomiaa tehdä päätöksiä omaan työhönsä liittyen, kuten esimerkiksi siihen, miten hän työaikaansa käyttävät, hän myös hyödyntää osaamistaan osallistuvaan kehittämistyöhön.

Yhteisötyö näyttää mahdollistuvan vahvimmin pienemmissä kunnissa tai kuntayhtymissä, vaikka sitä tehdään niissäkin harvoin. Pitkä sosiaalityöstä karttunut kokemus auttaa luomaan tiiviitä vuorovaikutussuhteita niin kansalaistoimijoihin kuin yhteistyöverkostoihinkin. Ne sosiaalityöntekijät, jotka osaavat tarkastella kriittisesti palvelujärjestelmää ja sen toimintakäytäntöjä sekä uskaltavat haastaa niitä, myös tuottavat tietoa ajankohtaisista sosiaalisista ilmiöistä ja rakenteellisten tekijöiden, kuten asiakaspäätösten tai poliittisen päätöksenteon seurauksista. Sosiaalityöntekijät hyödyntävät työssään kertynyttä tietovarantoaan yhteisötyöhön jalkautuessaan kohtaamaan kuntalaisia erilaisiin tilaisuuksiin ja tiedottaessaan palveluista ja alueen ajankohtaisista sosiaalisista ilmiöistä. Yhteisötyötä tehdessään sosiaalityöntekijät osallistuvat myös yhdyskuntarakenteiden kehittämiseen ja luovat asukkaille mahdollisuuksia vaikuttaa asuinalueiden toimivuuteen. Pitkä sosiaalityön työkokemus ja pienessä kunnassa työskentely näyttävät mahdollistavan tällaisen ehkä arkisiinkin kohtaamisiin perustuvan yhteisötyön.

Strategiatyö

Sosiaalipoliittista työtä sosiaalityöntekijät tekevät erittäin harvoin. Sen tekemisen mahdollistavat samankaltaiset tekijät kuin yhteisötyön tekemisen. Näin ollen pitkä työkokemus ja pienellä paikkakunnalla työskentely edesauttavat tiiviiden verkostoyhteistyörakenteiden luomisessa sekä tukevat sosiaalityöntekijöiden tiedon saantia myös asiantuntijalähteistä ja valvontaviranomaisilta. Eri toimijoilta saamaansa tietoon pohjautuen sosiaalityöntekijät tarkastelevat kriittisesti palvelujärjestelmää ja sen toimintakäytäntöjä pyrkien myös muuttamaan niitä sekä tuottavat yhteiskunnan rakenteisiin liittyvää analysoitua tietoa. Heillä on myös taitoa hyödyntää muiden toimijoiden asiantuntijuutta rakenteellisen muutostyöskentelyn tavoitteiden saavuttamiseksi. Käytännössä he siis tekevät kehittämis- ja muutosehdotuksia kunnan johtaville viranhaltijoille tai poliittisille päätöksentekijöille, vaikuttavat hyvinvointistrategioihin ja

hyvinvointikertomuksiin sekä osallistuvat erilaisiin selvitystyöryhmiin ja lainsäädännön kehittämiseen (ks. myös Pohjola 2011, 218–220).

Strategiatyöhön sisältyvä *reformityö* on selkeästi keskeinen osa etenkin johtavien sosiaalityöntekijöiden työtä. Johtavat sosiaalityöntekijät tekevät reformityötä suhteellisen usein. Etenkin ne johtavat sosiaalityöntekijät, jotka saavat tietoa yhteistyöverkostoilta ja asiantuntijalähteistä ja jotka osaavat tarkastella kriittisesti palvelujärjestelmää ja siellä vallitsevia toimintakäytäntöjä ja joilla on riittävästi rohkeutta haastaa niitä, myös tuottavat tietoa asiakkaiden tarpeista ja palvelujärjestelmän toimivuudesta. Näyttää, että toimintakäytäntöjen kriittinen tarkastelu ja niiden haastaminen on seurausta sosiaalityöntekijöiden kokemista ammattieettisistä ristiriidoista tai vaihtoehtoisesti ne tuottavat sosiaalityöntekijöille ammattieettisiä ristiriitoja. Joka tapauksessa ne sosiaalityöntekijät, jotka kokevat työssään ammattieettisiä ristiriitoja, tekevät reformityötä enemmän kuin kollegansa, jotka eivät koe ammattieettisiä ristiriitoja niin paljon. Reformityötä tehdessään sosiaalityöntekijät esittävät ehdotuksia työyhteisön toimintakäytäntöjen, sosiaalityön tehtäväalueiden välisen yhteistyön ja monitoimijaisten verkostojen toimintakäytäntöjen kehittämiseksi sekä tekevät ehdotuksia uusien palveluiden järjestämisestä ja etuuksien uudentamisesta kohdentamisesta (ks. myös Pohjola 2011, 216).

Niin ikään strategiatyöhön sisältyvää *kansalaisvaikuttamista* sosiaalityöntekijät toteuttavat selkeästi hyvin harvoin. Se ei ensisijaisesti sisälly sosiaalityöntekijän työtehtäviin, vaan sitä toteutetaan vapaa-ajalla enemmänkin kansalaisen kuin viranomaisen tai ammattilaisen roolissa (ks. Mullaly 2007; myös Mullaly & Dupré 2019; Weiss-Gal 2017; Poikselkä 2019). Kansalaisvaikuttamiseen lukeutuvaa rakenteellista sosiaalityötä toteutetaan esimerkiksi tekemällä kuntalaisaloitteita tai toimimalla kunnallispoliitikkona tai kansalais- tai ammattijärjestön aktiivisena jäsenenä. Ne sosiaalityöntekijät, jotka ovat kiinnostuneita yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta ja osaavat hyödyntää muiden toimijoiden asiantuntijuutta sosiaalityön yhteiskunnallisten tavoitteiden saavuttamisessa, hyödyntävät kansalaisvaikuttamisen keinoja edistääkseen sosiaalityön arvojen mukaista tehtävää.

Oikeudenmukaisuustyö

Sosiaalityöntekijät tekevät oikeudenmukaisuustyötä eli puolustavat heikossa asemassa olevia ihmisryhmiä, luovat kuvaa ympäröivästä palvelujärjestelmästä, sosiaalityöstä tai erilaisista epäkohdista erittäin vähän, kun sitä tarkastellaan *kirjoittamisen, haastatteluiden, kehittämis- ja tutkimustoiminnan, järjestötoiminnan sekä kansalaisaktiivisuuden keinoin* toteutettuna. Ne johtavat sosiaalityöntekijät, jotka työskentelevät isoissa kunnissa tai kuntayhtymissä ja jotka ovat omaksuneet vahvan käsityksen rakenteellisesta sosiaalityöstä osana sosiaalityön kokonaisvaltaista orientaatiota ja osaavat yhdistää asiantuntijalähteistä ja valvontaviranomaisilta saamaansa tietoa tutkimustietoon, myös hyödyntävät *kehittämis- ja tutkimustoimintaa* sosiaalityön tavoitteiden saavuttamiseksi.

Haastatteluihin osallistuminen näyttää olevan osa pitkän työkokemuksen omaavien johtavien sosiaalityöntekijöiden työtä. He osaavat kenties muutaman vuoden työskennelleitä sosiaalityöntekijöitä paremmin hyödyntää muiden toimijoiden asiantuntijuutta sosiaalityön tavoitteiden saavuttamiseksi. (Ks. Nilsen 2016, 71.) Luultavasti siksi kokeneet sosiaalityöntekijät osaavat myös hyödyntää radio-, televisio- ja sanomalehtihaastatteluita osana yhteiskunnallista vaikuttamista ja muutostyöskentelyä. Tosin johtavatkaan sosiaalityöntekijät eivät anna haastatteluita kovin usein: keskimäärin vain kerran vuodessa. On oletettavaa, että ainakin suurissa organisaatioissa haastatteluiden antaminen on voitu keskittää johtaville viranhaltijoille, jolloin virallisten lausuntojen antaminen ja julkisuustyö ei varsinaisesti kuulu sosiaalityöntekijöiden ja johtavien sosiaalityöntekijöiden määritelyihin tehtävänkuvuihin. Tällaisen julkisuustyön avulla kuitenkin olisi mahdollista jakaa tietoa paikallisesti, alueellisesti ja kansallisesti sosiaalityön kohdeilmioista, yhteiskunnallisista epäkohdista, sosiaalityöstä sekä palvelujärjestelmästä ja sen toimivuudesta.

Järjestötoimintaan eli sosiaalista oikeudenmukaisuutta edistävän järjestön toimintaan osallistuvat etenkin ne sosiaalityöntekijät, joilla on vahva poliittinen kiinnostus ja jotka saavat tietoa erityisesti erilaisista asiantuntijalähteistä, kuten ammattilehdistä, alan koulutuksista, osamiskeskuksilta ja korkeakouluilta. Sosiaalityöntekijät tekevät poliittista vaikuttamista järjestöjen kautta pyrkiessään muuttamaan ympäröivän

yhteiskunnan rakenteita, koska muita poliittisen vaikuttamisen väyliä ei kenties koeta itselle niin ominaisiksi tai mahdollisiksi väyliksi. Kuitenkin ne sosiaalityöntekijät, jotka ovat kiinnostuneita politiikasta, toteuttavat *kansalaisaktivismia*. Myös työskentely yli 100 000 asukkaan kunnassa mahdollistaa: isommilla paikkakunnilla kansalaisaktiivismin mahdollistavia mielenosoituksia järjestetään todennäköisemmin kuin pienillä paikkakunnilla.

Kirjoittamista rakenteellisen sosiaalityön keinona hyödynsivät vahvimmin ne sosiaalityöntekijät, jotka olivat kiinnostuneita politiikasta. Poliittisen kiinnostuneisuutensa lisäksi esimerkiksi ammatillisiin tai tieteellisiin lehtiin kirjoittavia sosiaalityöntekijöitä yhdisti se, että he saivat tietoa erityisesti asiantuntijalähteistä ja se, että he muodostamansa tietoperustan avulla kykenevät tarkastelemaan kriittisesti ja tarpeen vaatiessa myös rohkenevat haastamaan ympäröiviä yhteiskunnallisia rakenteita.

Järjestötoimintaa, kansalaisaktivismia ja kirjoittamista oikeudenmukaisuustyön keinoina käyttäviä sosiaalityöntekijöitä yhdistää poliittinen kiinnostuneisuus. Mielenkiintoista on, että politiikasta kiinnostuneet sosiaalityöntekijät ovat löytäneet erilaisia keinoja tuoda esille ja herättää keskustelua sosiaalityölle tärkeistä asioista sekä pyrkii vaikuttamaan niihin. Kokonaisuudessaan sosiaalityöntekijät näyttävät toteuttavan oikeudenmukaisuustyötä rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueena vain vähäisesti, kun sen kohteena on suuri yleisö ja vaikuttaminen kohdentuu ideologiseen tasoon arvoineen ja uskomusjärjestelmiin (ks. Mullaly 2007).

Rakenteellisen sosiaalityön tekemistä selittäviksi tekijöiksi useilla eri rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueilla osoittautui erityisesti tiedon saaminen erilaisilta tahoilta ja lähteistä sekä innovaatio-osaaminen eli kyky tarkastella kriittisesti olemassa olevia toimintakäytäntöjä ja kehittää vaihtoehtoisia toimintatapoja sekä rohkeus haastaa epäoikeudenmukaisuutta aiheuttavia käytäntöjä. Myös pitkä työkokemus ja se, että sosiaalityöntekijä työskentelee johtavana sosiaalityöntekijänä näyttävät mahdollistavan rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista. Rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueesta riippuen joko pienessä tai isossa kunnassa työskentely mahdollistavat inkluusiotyön, strategiatyön ja oikeudenmukaisuustyön tekemistä: pienessä kunnassa työskentely mahdollistaa yhteistyön ja sosiaalipoliittisen työn toteuttamista, kun puolestaan

isossa kunnassa työskentely näyttää mahdollistavan kehittämisen- ja tutkimustoimintaan osallistumista ja kansalaisaktivismia.

Kun rakenteellisen sosiaalityön toteutumista mahdollistavia tekijöitä tarkastellaan rakenteellisen sosiaalityön muutostyöskentelyn eri yhteiskunnallisilla tasoilla (ks. Mullaly 2007) huomataan, että sosiaalisten suhteiden, instituutioiden sekä ideologioiden ja arvojen tasolla rakenteellisen sosiaalityön tekemistä mahdollistavat eri tekijät. Asiakkaiden parissa tehtävälle inkluusiotyölle ja sosiaalisten suhteiden tasolla toimivien institutionaalisten käytäntöjen tasolla toteutettavalle strategiatyölle yhteistä on sosiaalityöntekijän asiakkailta ja heidän monitoimijaiselta verkostoltaan saama tieto sekä asiakkaaseen, palvelujärjestelmään ja yhteiskuntarakenteisiin liittyvän tiedon tuottaminen. Kun tarkastellaan muun muassa sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmätasolla toteutettavaa strategista ja sosiaalipoliittista työtä ja ideologiatasolla toteutettavaa oikeudenmukaisuustyötä, voidaan havaita, että niille yhteistä on asiantuntijalähteistä ja valvontaviranomaisilta saatu tieto sekä se, että sosiaalityöntekijä osaa hyödyntää muiden toimijoiden asiantuntijuutta, sosiaalityön professionaalista asemaa sekä poliittisia vaikuttamiskeinoja sosiaalisten asioiden esille tuomisessa ja sosiaalityön tavoitteiden saavuttamisessa.

Rakenteellisen sosiaalityön perusehtona voidaan pitää tietoa ja sitä, että tietoa saadaan rakenteellisen sosiaalityön käyttöön mahdollisimman laaja-alaisesti erilaisista tietolähteistä ja eri toimijoilta. Tulosten perusteella voidaan todeta, että tiedon saamista mahdollistavina tekijöinä ovat rakenteellisen sosiaalityön sisältöön, työn toteutukseen ja tukeen liittyvät tekijät. Näitä tekijöitä ovat sosiaalityöntekijän käsitys rakenteellisen sosiaalityön käytännön toteutuksesta sekä sosiaalityöntekijän työn autonomia eli se, että sosiaalityöntekijällä on mahdollisuus vaikuttaa työnsä sisältöön ja määrään sekä se, että hän ehtii tehdä työnsä työajan puitteissa, ehtii perehtyä työajallaan ammattikirjallisuuteen ja tutkimukseen sekä hänellä on lupa osallistua työajallaan alansa koulutuksiin ja seminaareihin. Myös sosiaalityöntekijän rakenteellista sosiaalityötä kohtaan kokemus kiinnostus ja työyhteisöltä rakenteelliseen sosiaalityöhön saatu tuki näyttävät mahdollistavan tiedon saamista ja siten rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista.

9.3 Rakenteellisen sosiaalityön tekemisen esteet rakenteellisen kehittämisen kohteina

Seuraavaksi teemme tulkintaa siitä, mitkä tekijät sosiaalityöntekijöiden mukaan estävät rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista ja millaisia ehdotuksia he tekevät rakenteellisen sosiaalityön kehittämiseksi. Kiinnostavaa on, että valtaosa esteistä ja kehittämissuhteista kohdentuu organisaatiotasolle, kun professio- ja yhteiskuntatasolle kohdentuvat esteet ja kehittämissuhteet jäävät selkeästi vähäisemmiksi. Tosin tämä on hyvin ymmärrettävää, sillä sosiaalityöntekijät tekevät rakenteelliseen sosiaalityöhön sekä sitä estäviin ja mahdollistaviin tekijöihin liittyviä huomioita siitä kontekstista käsin, jossa he toimivat. Näin ollen sosiaalityöntekijät tekevät arjen työhön liittyviä havaintoja siitä, mitkä tekijät ovat jokapäiväisesti lähellä ja läsnä ja vaikuttavat omaan työhön omassa organisaatiossa ja miten niihin tekijöihin olisi mahdollista vaikuttaa toimintaa ja järjestelmää kehittämällä.

Sosiaalityöntekijät raportoivat paljon erilaisia rakenteellisen sosiaalityön tekemisen esteitä. Eniten esteitä nähtiin organisaatiossa, jossa sosiaalityö toteuttaa yhteiskunnallista tehtäväänsä. Useimmin sosiaalityöntekijät mainitsivat erilaisia resurssintarpeita liittyviä puutteita, esimerkiksi laillistettujen sosiaalityöntekijöiden riittämättömyydestä aiheutuva kohtuuton työmäärä, mutta myös sen, että rakenteelliseen sosiaalityöhön ei kohdisteta resursseja joko ollenkaan tai ainakaan riittävästi. Kaiken kaikkiaan julkisessa sosiaali- ja terveystalouden järjestelmässä työskentelevät sosiaalityöntekijät ovat erilaisten säästö- ja tehokkuuspaineiden puristuksissa, eivätkä he ehdi kehittää työtään tai muuttaa sosiaalityön professionaalista työn tekemisen tapaa yksilökohtaista työorientaatiota kokonaisvaltaisemmaksi ja rakenteelliseen muutostyöskentelyyn suuntautuvammaksi. Riskinä on, että sosiaalityön toiminta jää reaktiiviselle tasolle (ks. Carniol 1992; Mullaly 2007; Mullaly & Dupré 2019; Mänttari-van der Kuip 2022).

Sosiaalityöntekijät kuvasivat jäävänsä rakenteellisen sosiaalityön tekemisen ja kehittämisen kanssa organisaatioissa yksin. Ongelmaksi nähtiin rakenteelliselta sosiaalityöltä puuttuva strategia ja toimintasuunnitelma sekä johtamisen puute. Riittämätön johtaminen ei ole mahdollistanut työyhteisöihin keskustelukulttuuria, joka tukisi rakenteellisen sosiaali-

työn toteuttamista yhdessä kollegoiden kanssa. Myös kehittämishankkeet ovat jääneet irrallisiksi, eivätkä ne ole onnistuneet juurruttamaan tietoa tai toimintakäytäntöjä osaksi palvelujärjestelmää ja sosiaalityön käytäntöjä.

Moni tutkimukseen osallistuneista sosiaalityöntekijöistä mainitsi yhdeksi rakenteellisen sosiaalityön esteistä puutteellisen monitoimijaisen yhteistyön, jonka koettiin toteutuvan heikosti niin sosiaalityöntekijöiden, johdon ja poliittisten päättäjien, sosiaalityön eri tehtäväalueiden ja poikkihallinnollisen yhteistyön kuin asiakkaiden ja kansalaistoimijoiden kanssa tehtävän yhteistoiminnan osalta. Eri toimijoiden väliselle keskustelulle ei tunnu löytyvän yhteistä käytäntöä, väylää tai foorumia.

Myös vaikuttamisen väylät nähtiin puutteellisina rakenteellisen sosiaalityön näkökulmasta. Osa sosiaalityöntekijöistä oli kokenut suoranaista hiljentämistä pyrkiessään tuomaan esille työssä havaittuja epäkohtia (ks. myös Tiitinen 2019, 112). Voi olla, että sosiaali- ja terveystaloudissa julkisuustyö on linjattu työnjaollisesti esimerkiksi johtajien tehtäväksi. Tällöin pohdittavaksi tulee se, onko erilaisten ongelmallisten ja siten mahdollisesti myös rakenteellisten asioiden nostaminen julkiseen keskusteluun vain johtajien tehtävä, mikä osittain rajaa rakenteellisen sosiaalityön asiakastyötä tekevien sosiaalityöntekijöiden tehtävien ulkopuolelle. Rakenteellisten asioiden julkiseen keskusteluun nostamiseen ja keskustelun käymiseen – eli politisointiin – tulee olla mahdollisuus kaikilla. Sosiaalityöntekijät kuitenkin näkivät, että organisaatioiden byrokrattisia ja vakiintuneita toimintakäytäntöjä on vaikea muuttaa.

Sosiaalityön professio myös itsessään tuottaa esteitä rakenteellisen sosiaalityön toteuttamiselle. Osa tutkimukseen osallistuneista ajatteli, että sosiaalityöntekijöiltä puuttuu riittävä rakenteellisen sosiaalityön osaaminen, esimerkiksi sosiaalipoliittiseen työskentelyyn ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen liittyen tai että sisällöllinen käsitys rakenteellisesta sosiaalityöstä ja sen käytännöistä on puutteellista. Myös rakenteelliseen sosiaalityöhön liittyvässä koulutuksessa nähtiin puutteita. Profession sisällä ilmenevät osaamiseen ja koulutukseen liittyvät vajeet vaikuttavat varmasti ainakin osittain siihen, että sosiaalityöntekijöillä ei ole riittävää rohkeutta toimia sosiaalityön professionaalisen mandaatin edellyttämällä tavalla. Tähän vaikuttaa omalta osaltaan myös vastaajien esille tuoma yksilökohtaiseen työskentelyyn painottuva toiminta-

kulttuuri ja se, että sosiaalityöntekijät eivät koe saavansa kollegoiltaan tukea rakenteellisen sosiaalityön sisällöllisiin pohdintoihin ja käytännön toteuttamiseen. Mikäli käytännön ja tutkimuksen suhde jää ohueksi, eikä kollegoilta saa riittävästi tukea rakenteellisen työn tekemiseen, se voi johtaa yksilötasolla sosiaalityöntekijöiden kuvaamaan motivaation puutteeseen tehdä rakenteellista sosiaalityötä. Myös pelko leimaantumista hankalaksi sosiaalityön edustajaksi pitää yllä profession sisäistä hiljaisuuden kulttuuria, mutta myös organisaation sisäisen keskustelukulttuurin jähmeyttä. Yhtenä ratkaisuna on asioiden ajaminen yhteisellä rintamalla, jolloin yksittäisen sosiaalityöntekijän ei tarvitse pelätä leimaantumista. Tosin tämä ei poista sitä rakenteellista ongelmaa, josta leimaantumisen pelko johtuu. Siten tiedon puutteen ja asenteiden tulee muuttua niin organisaatio-, profesio- kuin yhteiskunnallisellakin tasolla.

Edelliseen suhteutettuna on ymmärrettävää, että yhteiskunnallisen tasoon sisältyvä vallitseva yhteiskunnallinen asenneilmapiiri nähtiin rakenteellisen sosiaalityön toteuttamisen esteenä. Mikäli sosiaalityöntekijä ajattelee, että ongelmien esiin nostaminen yhteiskunnan eri toimijoille ei kannata eikä tuota toivottua tulosta, koska kukaan ei kuitenkaan halua tehdä asioille mitään tai sosiaalityöntekijä tulee profession edustajana tai jopa henkilökohtaisesti leimatuksi, tämä kuvastaa yhteiskunnallista välinpitämättömyyttä sosiaalista epäoikeudenmukaisuutta synnyttäviä tai ylläpitäviä rakenteellisia tekijöitä kohtaan. Se kuvastaa myös sitä, miten voimattomaksi sosiaalityöntekijä tuntee itsensä ja edustamansa profession. Voimattomuutta korostaa kansallisen ohjauksen puute, etenkin se, että sosiaalityöntekijät eivät tiedä, millaisin sisällöin rakenteellista sosiaalityötä odotetaan tehtävän, kenen vastuulla sen tekeminen on ja miten rakenteellista sosiaalityötä johdetaan. Sosiaalityöntekijät pitivätkin tärkeänä, että rakenteellisesta sosiaalityöstä luotaisiin yhteistä ymmärrystä ja toimintakulttuuria sekä sille määriteltäisiin organisaatiokohtainen toimintasuunnitelma ja johtaminen. Näin rakenteellinen sosiaalityö tulisi osaksi sosiaalityöntekijöiden tehtäviä ja sen toteuttamisesta organisaatioiden, johtajien ja sosiaalityöntekijöiden yhteinen asia.

Yhteiskunnallisen asenneilmapiirin lisäksi muina rakenteellisen sosiaalityön yhteiskunnallisen tason estävinä tekijöinä sosiaalityöntekijät kuvasivat sosiaalityön heikkoa asemaa palvelujärjestelmässä. Vastaa- jien mukaan sosiaalityön on vaikea saada ääntään kuuluviin sosiaali- ja terveystalvelujärjestelmässä terveydenhuollon hallitsevan edustuksen ja

professionaalisen aseman vuoksi. Tällöin esimerkiksi sosiaaliseen hyvinvointiin ja sosiaaliin ongelmiin liittyvä tieto voi jäädä huomiotta tai merkityksettömämmäksi terveydenhuollon tietoon nähden. Myöskään päätöksentekijöiden tiedon puute ei vahvista sosiaalityön asemaa palvelujärjestelmässä, varsinkaan jos päättäjillä ei ole riittävää ymmärrystä esimerkiksi sosiaalisten ja rakenteellisten tekijöiden vaikutuksista kuntalaisten ja kansalaisten elämään.

Sosiaalityöntekijöiden vastaukset siihen, miten rakenteellista sosiaalityötä tulisi kehittää, liittyvät pitkälti heidän esiin nostamiinsa rakenteellisen sosiaalityön tekemisen merkittävimpiin esteisiin. Näyttää siis siltä, että rakenteellisen sosiaalityön tekemisen esteet muuttuvat rakenteelliseksi kehittämisehdotuksiksi. Tosin uusiakin avauksia löytyy.

Yhteiskunnallisella tasolla kehittämisehdotukset noudattavat samaa linjaa esteiden kanssa eli sosiaalityöntekijät nostivat esiin sekä yhteiskunnalliseen ilmapiiriin vaikuttamisen että rakenteellisen sosiaalityön aseman vahvistamisen ja kirkastamisen osana sosiaali- ja terveystalviteita. Organisaatiotasolla kehittämisen nähtiin tapahtuvan rakenteellisen sosiaalityön organisointia vahvistamalla, sen menetelmiä kehittämällä ja monitoimijaista yhteistyötä vahvistamalla. Kiinnostavaa on se, että esteiksi koetut resursoinnin puutteet ja haasteet liittyvät laajasti sosiaalityön reunaehtoihin ja toimintamahdollisuuksiin, kun puolestaan kehittämistä tulisi kohdentaa nimenomaan rakenteellisen sosiaalityön resursseihin. Sosiaalityöntekijät toivat erittäin vahvasti esille sitä, että rakenteellinen sosiaalityö tarvitsee henkilömitoituksen takaamaan riittävät ajalliset resurssit rakenteellisen sosiaalityön tekemiseen osana sekä sosiaalityöntekijöiden tehtäväkuvaa että erillisiä kehittäjätehtäviä. Organisaatiotasolta toimintasuunnitelmaa ja rakenteellisen sosiaalityön johtamista pidettiin lähtökohtana rakenteellisen sosiaalityön toteutumiselle ja kehittämiselle.

Sosiaalityöntekijät esittivät vastauksissaan myös rakenteellisen sosiaalityön menetelmiin liittyviä kehittämisehdotuksia. Tietotyö prosessina, reformityö, sosiaalipoliittinen työ, yhteisötyö, kansalaisvaikuttaminen sekä kansallisen tiedon tuottaminen ja rakenteellisen sosiaalityön tiedon tuottamista tukevien tietojärjestelmien kehittäminen vahvistaisivat sosiaalityöntekijöiden rakenteellisen sosiaalityön sisällöllistä ja käytäntölähtöistä osaamista sekä työn prosesseja ja vaikuttavuutta.

Rakenteellinen sosiaalityö ja sen kehittäminen eivät kuitenkaan tapahdu pelkästään sosiaalityön keskuudessa, vaan siihen tarvitaan monitoimijaista yhteistyötä. Rakenteellisen sosiaalityön toteuttamiseksi ja kehittämiseksi vaaditaan yhteisiä keskustelufoorumeita sekä yhteistyötä asiakkaiden, kansalaistoimijoiden, sosiaalityön eri tehtäväalueiden, poikkihallinnollisten toimijoiden sekä hyvinvointipalveluiden johdon ja poliittisten päättäjien välillä. Yhteisen, monia näkökulmia mahdollistavan keskustelun avulla niin rakenteellisessa sosiaalityössä kuin sosiaalisissa ja yhteiskunnallisissa rakenteissa on mahdollista saavuttaa muutoksia ja vaikutuksia, jotka edistävät sosiaalista oikeudenmukaisuutta ja vähentävät yhteiskunnallista eriarvoisuutta vahvistaen kuntalaisten ja kansalaisten osallisuutta ja hyvinvointia.

Sosiaalityöntekijät kohdensivat myös itse professionalle kehittämistarpeita. He näkivät, että rakenteellisen sosiaalityön itseymmärrystä ja siihen liittyvää osaamista tulisi vahvistaa laaja-alaiseksi esimerkiksi koulutuksen avulla: ammattilaisten keskuuteen tarvitaan yhteistä ymmärrystä rakenteellisen sosiaalityön tavoitteista, sisällöistä, prosesseista, toimintakäytännöistä ja toimintamahdollisuuksista (ks. esim. Kairala ym. 2012). Näin ollen sosiaalityön professiota tulisi kehittää siten, että sosiaalityöntekijöillä olisi tukenaan vahva kehittäminen ja tutkimukseen sekä kokonaisvaltaiseen työorientaatioon pohjautuva rakenteellisen sosiaalityön toimintakulttuuri, kollektiivinen tuki sekä lupa tehdä työtä tutkivan ja uudistavan työotteen keinoin tuoden rakenteellisia tekijöitä ja toiminnan kehittämisideoita julki. Sen sijaan henkilökohtaisten syiden, kuten motivaation puutteen ja leimautumisen pelon osalta sosiaalityöntekijöillä ei ollut kehittämisehdotuksia. Ehkä nämä tekijät tulevat henkilökohtaisesti niin lähelle, että ratkaisuja on vaikea pohtia. Ratkaisujen tulisi kuitenkin olla rakenteellisia, eikä niitä ole syytä säilyttää yksittäisten sosiaalityöntekijöiden ratkaistaviksi.

Rakenteellisen sosiaalityön tekemisen esteinä organisaatiotasolla esiin nostetut joustamattomat rakenteet ja käytännöt sekä hiljentämisen kulttuuri jäivät kokonaan ilman ratkaisuja. Toisaalta onhan niin, että rakenteellinen sosiaalityö itsessään pyrkii muuttamaan joustamattomia rakenteita ja käytäntöjä samoin kuin mahdollistamaan äänen ja kuulluksi tuleminen hiljentämistä kohdanneille. Siten itse rakenteellinen sosiaalityö ja sen kehittäminen ovat osa ratkaisua.

Kaiken kaikkiaan sosiaalityöntekijöiden esiin nostamat rakenteellisen sosiaalityön tekemisen esteet ja kehittämiskohteet tuottavat omalla tavallaan karua kuvaa rakenteellisen sosiaalityön erilaisista toimintaympäristöistä. Nämä erilaiset toimintaympäristöt, joissa rakenteellinen sosiaalityö toteutuu tai jotka sen toteuttamiseen vaikuttavat, ovat myös suhteessa toisiinsa. Yhteiskunnallisen tason esteet heijastuvat organisaation ja profession tasoille ja päinvastoin: se, mitä tapahtuu organisaatiotasolla, vaikuttaa myös profession ja yhteiskunnallisen tason toimintaympäristöihin, vaikkakin hitaammin ja epäsuoremmin (ks. Moreau 1979; Carniol 1992). Siten yhteiskunnassa vallitseva ilmapiiri esimerkiksi yksilön vastuuta korostavine asenteineen ja tehokkuusvaateineen asettaa sosiaalityön profession yksilökohtaisen toimintakulttuurin tuottajaksi ja organisaatiot säästö- ja tehokkuuspaineiden alaisuuteen. Vaarana on, että nämä asenteet ja painolastit muokkaavat niin sosiaalityön kuin rakenteellisenkin sosiaalityön käytäntöjä siten, että sosiaalityöntekijästä tulee ohjeistuksia noudattava byrokraattisen roolinsa toteuttaja ilman kriittistä omaan asiantuntijuuteen perustuvaa harkintavaltaa. Toisaalta kansallisella ohjauksella on paikkansa. Sen avulla on mahdollista vahvistaa rakenteellista sosiaalityötä osana sosiaali- ja terveystalouden järjestelmän tiedolla johtamista ja päätöksentekoa sekä palvelujärjestelmän kehittämistä ja vaikuttavuuden arviointia. Sosiaalityöltä professiona tarvitaan kuitenkin kriittisyyttä. Vastavuoroinen yhteistyö eri toimijoiden kanssa sekä ongelmallisten asioiden ja tilanteiden esille nostaminen ja käsittely poliittisina kysymyksinä on edellytys sosiaaliselle ja yhteiskunnalliselle muutokselle. Siten organisaatiotasolla toimivilta sosiaalityöntekijöiltä ja professiosta itsestään tulee löytyä kriittisyyttä ja kollegiaalista voimaa vastustaa rakenteellisen sosiaalityön keinoin toisaalta organisaatiotasolla näkyviä tehokkuusvaateita ja toisaalta niiden taustalla olevaa yksilön vastuuta korostavaa poliittista asenneilmapiiriä ja asettua sosiaalityön mandaatin mukaisesti heikommassa asemassa olevien puolelle.

9.4 Huomioita kyselytutkimuksen rajoitteista

Tässä kyselytutkimuksessa yhdistimme Pohjolan (2011; 2014) rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueista ja toiminnan funktioista tekemän

jäsennyksen suhteessa Mullalyn (2007) ajatukseen yhteiskunnallisten rakenteiden eri tasoista. Näin ollen kyselylomaketta rakentaessamme inkluusiotyön ajateltiin toteutuvan ensisijaisesti sosiaalisten suhteiden tasolla, strategiatyön sosiaalisten instituutioiden tasolla ja oikeudenmukaisuustyön ideologioiden tasolla. Tämä tarkastelu toisaalta mahdollisti rakenteellisen sosiaalityön haltuun ottamisen ilmiönä ja siten eri tehtäväalueiden tarkemman jäsentämisen sisällöllisinä sosiaalityöntekijän työhön ja vapaa-ajan vaikuttamiseen sisältyvinä tehtävinä ja toimintoina suhteessa kunkin tehtäväalueen tavoitteeseen. Toisaalta tehtäväalueiden ja rakenteiden yhteistarkastelu kiteytti eri tehtäväalueita sisällöllisesti yhtenevämmiksi. Näin ollen esimerkiksi inkluusiotyön sitominen sosiaalisten suhteiden tasolle kasvokkaisissa kohtaamisissa tapahtuvaksi työksi ohjasi rakentamaan kyselyn kysymykset juuri tästä näkökulmasta suhteessa kansalaisten osallisuuden ja vaikuttamismahdollisuuksien vahvistamiseen yhteisöllisyyden painotus huomioiden. Toisaalta analyysien jälkeen kukin tehtäväalue täsmentyi vielä tarkemmiksi osa-alueiksi, joilla jokaisella on oma painotuksensa. Esimerkiksi inkluusiotyö jaottui sisällöllisesti tietoisuustyön, valtaistamistyön, osallistavan kehittämistyön ja yhteisötyön osa-alueisiin, strategiatyö reformityöhön, sosiaalipoliittiseen työhön ja kansalaisvaikuttamiseen sekä oikeudenmukaisuustyö erilaisiin keinoihin, joilla sosiaalityöntekijät pyrkivät herättämään keskustelua sosiaalityölle tärkeistä asioista.

Jatkossa rakenteellisen sosiaalityön operationalisointiin on syytä edelleen kiinnittää huomiota. On tärkeä huomata, että rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueet eivät toteudu puhtaasti vain yhdellä yksittäisellä yhteiskunnallisen rakenteen tasolla, vaan esimerkiksi oikeudenmukaisuustyötä voidaan tehdä ideologisen tason lisäksi myös suhteessa sosiaalisten suhteiden ja sosiaalisten instituutioiden tasoihin. Eri tehtäväalueiden mukaisen rakenteellisen sosiaalityön toiminnan tarkastelu läpileikkaavasti kaikilla eri rakenteiden tasolla monimutkaistaisi tutkimusasetelmaa ja analyysia, mutta olisi tarpeellista rakenteellisen sosiaalityön yhä vahvemman käsitteellisen jäsentämisen sekä käytännön toiminnan ja tehtävien hahmottamisen vuoksi. Lisäksi tärkeää on ymmärtää, että sosiaalityöntekijät toteuttavat rakenteellisen sosiaalityön eri osa-alueita erilaisin painotuksin. Näin ollen sosiaalityöntekijän yksittäisissä toimissa voi olla yhtä aikaa läsnä piirteitä esimerkiksi niin yhteisötyöstä kuin reformityöstäkin.

Yhtä lailla tärkeää on pohtia sitä, miten kyselylomakkeella onnistuttiin tavoittamaan rakenteellinen sosiaalityö ilmiönä. Tähän vaikuttaa olennaisesti se, miten paljon tutkittavaan ilmiöön liittyvää aiempaa tutkimusta on tehty tai miten teoreettiset lähestymistavat ovat pystyneet konkretisoimaan rakenteellisen sosiaalityön käytäntöä (ks. Payne 2021; Chan 2018). Kuten aikaisemmin on jo todettu, rakenteellisen sosiaalityön tutkimus on kaiken kaikkiaan vähäistä, etenkin siihen liittyvä empiirinen tutkimus. On hyvä huomata, että kyselytutkimuksessamme rakenteellisen sosiaalityön operationalisointi pohjautui vahvasti suomalaiseseen sosiaalityön perinteeseen, jossa julkisessa järjestelmässä toteutettava rakenteellinen sosiaalityö on nähty enemmänkin konventionaalisenä toimintana, progressiivisen ja radikaalin rakenteellisen sosiaalityön jäädessä olemattomaan osaan (ks. osio I). Kyselyn laadulliset tulokset osiossa III vahvistavat tätä käsitystä rakenteellisen sosiaalityön nykytilanteesta (ks. myös Rajala 2022; Närhi, luku 2 tässä teoksessa). Silti jatkossa on syytä tarkastella, miten radikaalin perinteen mukainen rakenteellinen sosiaalityö onnistutaan operationalisoimaan kyselylomakkeelle tämän toiminnan tavoitteiden ja sisällön ymmärtämiseksi osana eriarvoisuutta tuottavien ja oikeudenmukaisuutta estävien rakenteiden tunnistamista ja kokonaisuudessaan osana kansalaisten hyvinvoinnin edistämistä.

Rakenteellisen sosiaalityön operationalisointiin liittyen on hyvä huomata, että tutkimuksen tulosten pohjalta Pohjolan teoreettis-käsitteellinen rakenteellisen sosiaalityön jäsenitys täsmentyi, kun jäsenitystä tarkasteltiin suhteessa Mullalyn (2007) sosiaalisiin rakenteisiin (ks. luku 4.3 tässä teoksessa, kuvio 1). Yhdenmukaisena jaotteluna pysyi tietotyön, inklusiotyön, strategiatyön ja oikeudenmukaisuustyön jäsenitys. Sen sijaan näiden sisällöt täsmentyivät. Pohjola (2011) oli jakanut tietotyön kolmeen elementtiin tiedon tuotannon tehtävien mukaan: sosiaalialalyttikon, yhteiskuntakriittikon ja julkisuustyön tehtävät. Tässä tutkimuksessa tietotyö jakautui tiedon saamiseksi ja välittämiseksi sekä tiedon tuottamisen sisältöjen mukaisesti asiakkaaseen ja palvelujärjestelmään liittyvään tietoon sekä yhteiskuntarakenteisiin liittyvään tietoon. Inklusiotyö puolestaan jakautui Pohjolalla (2011) yhteisötyöhön, osallisuustyöhön ja verkostoituvaan työhön, kun se tässä tutkimuksessa tarkentui yhteisötyöhön, osallistavaan kehittämistyöhön, tietoisuustyöhön

ja valtaistamistyöhön. Strategiatyö piti Pohjolan (2011) jaottelussa sisällyttäen reformityön, kehittävän, ennakoivan ja visioivan työn, kun tässä tutkimuksessa strategiatyö täsmentyi reformityöksi, sosiaalipoliittiseksi työksi ja kansalaistoiminnaksi. On hyvä huomata, että sosiaalipoliittinen työ oli Pohjolan (2011) jaottelussa oma erillinen rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueita läpäisevä tehtävänsä, kun tässä tutkimuksessa se jäsenyi osaksi strategiatyötä. Huomionarvoista on, että Pohjolan jaottelussa johtamistyö oli toinen rakenteellista sosiaalityötä läpäisevistä tehtävistä, mutta tutkimusasetelman rakentamisvaiheessa se asemoitui rakenteellista sosiaalityötä selittäväksi tekijäksi, koska johtamisen avulla selkeästi vaikutetaan siihen, miten rakenteellinen sosiaalityö toteutuu. Samalla johtaminen on myös yksi rakenne, johon liittyen rakenteellisella sosiaalityöllä on mahdollisuus tehdä esimerkiksi vaikuttamistyötä. Oikeudenmukaisuustyö jakautui Pohjolan (2011) jaottelussa eettiseen työhön ja hyvinvointivastuuseen, joista eettisen työn Pohjola (2011) hahmotti sosiaalityötä yhdistävänä perustana. Näin myös eettinen työ läpäisee kaikki rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueet. Tässä tutkimuksessa oikeudenmukaisuustyötä tarkasteltiin keinoina, joita sosiaalityöntekijät hyödynsivät puolustaessaan heikossa asemassa olevia ihmisryhmiä ja luodessaan kuvaa esimerkiksi sosiaalityöstä ja erilaisista epäkohdista. Näin ajatellen sosiaalityöntekijät tekevät julkisuustyötä herättääkseen keskustelua sosiaalityölle tärkeistä asioista, esimerkiksi puolustaakseen heikossa asemassa olevia ihmisryhmiä ja luodakseen kuvaa ympäröivästä palvelujärjestelmästä, sosiaalityöstä ja erilaisista epäkohdista. (Ks. luku 5 tässä teoksessa, taulukko 1.)

Tutkittaessa rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueita ja niiden toteuttamiseen liittyviä selittäviä tekijöitä on syytä huomata, että jotain jää myös ottamatta huomioon. Esimerkiksi johtaminen, julkisen sektorin säästö- ja tehokkuuspaineet, kuulluksi tuleminen, muutoksen aikaansaaminen ja pelko ikävistä seurauksista olivat yhteydessä useisiin rakenteellisen sosiaalityön osa-alueisiin. Jostain syystä suuri osa kyselyyn vastanneista sosiaalityöntekijöistä oli jättänyt vastaamatta osaan kyseisistä kysymyksistä. Näin ollen vastauksia näiden kysymysten osalta ei voitu käyttää analyyseissa selittävinä tekijöinä. Vastaamatta jättäminen herättää kysymyksen siitä, onko sosiaalityöntekijöiden ollut vaikea ottaa kantaa esimerkiksi siihen, tunnistaako esihenkilö rakenteellisen sosiaalityön

merkityksen tai viekö organisaation sosiaalipalveluiden johto sosiaalityöstä nostettuja huomioita eteenpäin. Kantaa on ollut vaikea ottaa kenties myös siihen, tulevatko sosiaalityöntekijöiden näkemykset kuulluiksi esimerkiksi organisaation johdossa tai poliittisessa päätöksenteossa tai ovatko tehdyt kehittämissuositukset saaneet aikaan muutoksia kunta-laisten osallistumismahdollisuuksissa, sosiaalityön toimintakäytännöissä tai poliittisissa linjauksissa. Ehkä näitä tekijöitä on vaikea arvioida, jos rakenteellisen sosiaalityön sisältö on epäselvä ja toimintakäytännöt ovat jäsentymättömiä, tai jos sosiaalityöntekijä ei tiedä, onko sosiaalityöntekijöiden esille nostamia huomioita viety organisaatiossa eteenpäin. Tulosten mukaan suurimmalle osalle sosiaalityöntekijöistä oli selvää, miten rakenteellista sosiaalityötä toteutetaan käytännössä. Silti tulosten mukaan on yhtä selvää, että rakenteellinen sosiaalityö, sen jäsenyykset ja käytännön sovellukset kaipaavat edelleen konkretisoimista, jotta sosiaalityöntekijät voisivat toteuttaa rakenteellista sosiaalityötä sen idean mukaisesti. Tulosten mukaan rakenteellisen sosiaalityön tarvitsee oman strategian toimintasuunnitelmiseen, mutta erityisesti myös johdon tuen toiminnalle.